

Heidi Grøholdt

Hvordan kan subjekt-objekt- dikotomien begrense debatten om sex-dukker og stigmatisere eiere av sex-dukker?

Et blikk på sex-dukken som både subjekt og
objekt

Bacheloroppgave i Sosialantropologi- SANT2900

Veileder: Marie Opdal Ulset

Medveileder: Antall ord: 6849

Mai 2023

Heidi Grøholdt

Hvordan kan subjekt-objekt- dikotomien begrense debatten om sex- dukker og stigmatisere eiere av sex- dukker?

Et blikk på sex-dukken som både subjekt og objekt

Bacheloroppgave i Sosialantropologi- SANT2900
Veileder: Marie Opdal Ulset
Medveileder: Antall ord: 6849
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Innledning	s. 2
Problemstilling	s. 2
Avgrensninger og begrepsavklaringer	s. 3
Bakgrunn og empiri/litteratur	s. 4
“Beyond the sex doll: Post-human companionship and the rise of the ‘Allodoll’”	s. 5
“Of dolls and men: Anticipating sexual intimacy with robots”	s. 6
Antropologien som utgangspunkt for nyansering	s. 6
Sex-dukken som objekt	s. 7
Sex-dukken som subjekt	s. 8
Resiprositet	s. 9
Agens	s. 11
Ambivalens	s. 12
Sex-dukken som en anomali	s. 12
Argumenter mot sex-dukker bygger på subjekt-objekt-dikotomien	s. 13
Hvordan kan dikotomien stigmatisere eiere av sex-dukker?	s. 16
Å tenke forbi dikotomier	s. 17
Avslutning	s. 18
Litteraturliste	s. 19

Innledning

Denne teksten tar utgangspunkt i sex-dukker for å forstå hvordan *subjekt-objekt-dikotomien* kommer til kort og hvordan dukkene kan sees på som problematiske fordi de krysser grenser. I den første delen av teksten argumenterer jeg for at sex-dukken kan forstås som både *objekt* og *subjekt* gjennom å vise til hvordan behandling av dukken fra eiere impliserer at den er et produkt samtidig som den inngår i en relasjon hvor den tillegges *agens* og *resiprositet*. Deretter ser jeg på hvordan denne kryssningen av grensene mellom *subjekt* og *objekt* kan være med på å skape den sterke motstanden som sex-dukker møter. Jeg tar deretter for meg to argumenter mot sex-dukker og viser hvordan disse kan forstås som mer et resultat av manglende vilje til å la kategoriene gli over i hverandre enn empiriske negative konsekvenser. Til slutt fremmes det et forslag om å forsøke å behandle *subjekt* og *objekt* som ytterpunkter på en skala heller enn gjensidig utelukkende størrelser. Det presenteres også noen tanker om hvordan sex-dukken kan bidra til å tenke nytt rundt ideer i samfunnet vi muligens tar for gitt.

Problemstilling

Hvordan kan subjekt-objekt-dikotomien begrense debatten om sex-dukker og stigmatisere eiere av sex-dukker?

Problemstillingen min er todelt, først vil jeg argumentere for et syn på sex-dukken som både subjekt og objekt, dvs. at den bryter med dikotomien. Deretter ønsker jeg å vise hvordan en forståelse av dukken innenfor dikotomien begrenser debatten rundt sex-dukker og oppfatningen av de som eier dukker.

Debatten rundt sex-dukker kan til tider være ganske polarisert. Diskusjonen er delt mellom de som mener sex-dukkene leder til *objektivering* av og vold mot kvinner (Richardson, 2016);(Richardson, 2023), og de som ser utvikling av sex-dukker og roboter som et nytt steg i utviklingen av relasjoner (Blizard, 2018);(Langcaster-James & Bentley, 2018). Denne teksten forsøker ikke å argumentere for noen av delene, men ser i stedet på hvordan begreper brukt til å ramme inn debatten kan gjøre det vanskelig å forstå kompleksiteten i relasjonene mellom eier og sex-dukke. Mer spesifikt er det lagt vekt på hvordan sex-dukken kan oppfattes som ubehagelig fordi den krysser grensene mellom *objekt* og *subjekt*.

I gjennomgangen av empirisk materiale observerte jeg at artikler med en mer kritisk vinkling la mye fokus på sex-dukker som en form for *objektivering* av kvinner og hvordan dette kunne lede

til dehumanisering og økt misbruk av kvinner (Richardson, 2023, s. 5). Med andre ord, grensene for hvordan vi behandler *objekter*, hadde her blitt utvidet til også å inkludere mennesker. Artikler med et fokus på kontakt med og forsøk på å se situasjonen fra eiernes perspektiver fant derimot en sterk relasjon til og omsorg for dukkene (Langcaster-James & Bentley, 2018) ;(Su et al., 2019). Her hadde forståelsen av det menneskelige, eller adferd vanligvis reservert for mennesker (*subjekt*) blitt utvidet til også å inkludere ting eller dukker. Samtidig var det i eiernes behandling og omtale av dukkene strukturer av eierskap og kontroll, samt former for *objektivering* som fikk dukkene igjen til å fremstå mer som ting. Dukkene falt med andre ord innenfor rammer av *subjekt* og *objekt* på en og samme tid.

Avgrensninger og begrepsavklaringer

En *dikotomi* kan forstås som en kontrast, hvor 2 ting settes opp mot hverandre som motsetninger, (Hylland-Eriksen, 2021, s. 49)

Subjekt og objekt

Jeg kommer til å presentere et par forskjellige definisjoner i løper av teksten, men for enkelhetens skyld har jeg valgt å oppsummere måten jeg forstår begrepene på her, spesifikt de aspektene som gjør at de kan kontrasteres. Det er verdt å påpeke at dette er en forenkling og at den er ment å demonstrere hvordan noen egenskaper hyppigere assosieres med et av begrepene heller enn det andre. Det er ikke ment som en faglig definisjon, disse vil presenteres i løpet av teksten.

Subjekt: Levende, handlende, med følelser, med visse rettigheter og egenskaper

Objekt: Ikke-levende, ikke-handlende, uten følelser, som fritt kan brukes som ressurs

I teksten argumenteres det for at subjekt og objekt er *relasjonelle* og *kontekstuelle* begreper, dvs. at hvor vidt noe faller i den ene eller andre kategorien endrer seg basert på konteksten i situasjonen og hva det står i forhold/relasjon til.

Jeg bruker begrepet «eier» for å referere til dukke-eiere. Det er allikevel viktig å være klar over at denne betegnelsen ikke er helt i tråd med hvordan de forstår sin egen relasjon med/forhold til dukkene. Begrepet skaper assosiasjoner til bla. maktstrukturer og egner seg ikke nødvendigvis til å kommunisere nyansene i relasjonen. Bruken av begrepet er mer for enkelhetens skyld enn for å skape et bilde av relasjonen, som vil bli forsøkt gjort mer nyansert i teksten.

I denne artikkelen er det valgt å sette fokus på bruk av sex-dukker i «domestic use», dvs. dukker som har blitt kjøpt og tatt med hjem av sin eier og brukes privat. Denne typen bruk skiller seg fra «commercial use», f.eks. bruk av dukker i sex-bordeller eller utleie av dem som kundeinnhold på restauranter og kafeer (dette var svært aktuelt under covid) (Doring, 2020, s. 2).

Flere av de empiriske kildene mine tar utgangspunkt i informanter fra vesten (DW, 2019); (Langcaster-James & Bentley, 2018) eller mangler informasjon om informantenes bosted (Su et al., 2019). Denne teksten tar derfor utgangspunkt i et vestlig perspektiv. Det gjøres ikke noe forsøk på å finne forskjeller i sex-dukke relasjoner mellom ulike kulturer selv om disse helt sikkert finnes, forskningen jeg har funnet er for begrenset i omfang til denne typen nyansering.

Antropomorfisering

Selv om dette er et begrep som kunne blitt trukket inn i teksten har det blitt valgt å vektlegge andre teorier. En del av grunnen til dette er at teorier og begreper som er blitt brukt i teksten allerede er en del av debatten om sex-dukker og derfor er enklere å ta i bruk for å knytte poengene sammen og skape kontinuitet/sammenheng/helhet i besvarelsen.

Bakgrunn og empiri/litteratur

Sex-dukker med relativt realistisk design og troverdighet har vært på markedet i rundt 25 år, og utviklingen har vært stor siden den gang (Doring et al., 2020, s. 3). I dag lages det avanserte og anatomisk korrekte dukker av silikon med avtagbare deler og et ufattelig antall muligheter for tilpasning til individuelle preferanser (DW, 2019, 3:25). Markedet er i svært stor grad dominert av menn og dukkene i like stor grad kvinnelige fremstillinger (DW, 2019, 3:10). Dette er en av grunnene til at både produsenter av dukkene og kjøpere kritiseres av feministiske perspektiver for å objektivere og dehumanisere kvinner (Richardson, 2016); (Döring et al., 2020, s. 2, 9, 21). Eiere av sex-dukker møter også motstand og fordommer fra både familie og samfunnet. (Knox et al, 2017);(Langcaster-James & Bentley, 2018, s. 9). Når det kommer til den aktuelle relasjonen mellom dukker og eiere blir dukkene beskrevet som sex-partnere, men også sosialt selskap (Doring, et al., s.3). Hvordan dukkene tas i bruk virker å variere, men i mange tilfeller er det snakk om noe som går forbi utelukkende sex. En stor andel menn fremstiller sin egen situasjon mer som en relasjon enn eierskap av en ting. (Langcaster-James & Bentley, 2018, s. 13).

I lokaliseringen av empirisk materiale har jeg oppsøkt kilder både fra det akademiske felt og mer allmenne dokumentarer og intervjuer. Artikkene som refereres mest her er Mitchell Langcaster-James og Gillian Bentley sin artikkel «Beyond the sex-doll: Post-human companionship and the rise of the ‘Allodoll’» (2018) og artikkelen «Of dolls and men: Anticipating sexual intimacy with robots» av Norman Su, Amanda Lazar, Jeffrey Bardzell og Shaowen Bardzell (2019). Begge disse artiklene er kvalitative undersøkelser gjort med eiere av sex-dukker som informanter, i forsøk på å kartlegge og bedre forstå relasjonen de har til sine dukker. I tillegg er det hentet empirisk materiale fra dokumentaren «Silicone sex – When men love dolls», som blant annet inneholder et lengre intervju med en mann fra England (Dean) som forteller om livet med sine dukker (DW, 2019). Mens de første kildene fokuserer på å nå ut til en større gruppe og identifisere trender og likheter, gir dokumentaren innblikk i opplevelsen til én enkelt person. Dette er gjort i forsøk på å balansere materiale med bredde og dybde.

Andre essensielle tekster er “Design, use and effects of sex dolls and robots: Scoping review” av Nicola Döring, Rohangis Mohseni og Roberto Walter, som gir en grundig oversikt over den eksisterende forskningen på temaet samt forslag til videre forskning. «Sex dolls, creepy or healthy?» av David Knox, Stacy Huff og Joyce Chang, som handler om holdningene til sex-dukker blant universitets-studenter. Det er også referert to publikasjoner av Katherine Richardson. “The assymetrical ‘relationship’: parallels between prostitution and the development of sex robots”, som tittelen sier ser artikkelen på likheter mellom sex-robot industrien og pornografi-bransjen. «Man-Made Women: The Sexual Politics of Sex Dolls and Sex Robots», en bok med kapitler skrevet av mange ulike forfattere som er sterke motstandere av utviklingen og salget av sex-dukker og sex-roboter.

[Beyond the sex-doll: Post-human companionship and the rise of the ‘Allodoll’](#)

Artikkelen er skrevet av de to antropogene Mitchell Langcaster-James og Gillian Bentley. Artikkelen bygger på innsendte svar fra en kvalitativ online spørreundersøkelse med brukere av sex-dukker som ble kontaktet gjennom to dukkefora (2018, s. 3). Undersøkelsen hadde 83 deltakere (75 menn, 73 heteroseksuelle), og besto av 22 spørsmål (2018, s.1). Disse var en blanding av avkrysning, flervalg og åpne spørsmål. En stor majoritet av deltakerne var fra enten Nord-Amerika eller Europa (2018, s. 5).

Artikkelen ønsket å kartlegge innholdet i relasjoner med sex-dukker for å forsøke å diskutere hvor vidt disse vil lede til økt *objektivering* av kvinner, eventuelt overgrep og misbruk. Motivasjonene og opplevelsene til de som har kjøpt eller ønsker å kjøpe sex-dukker er et hovedfokus i artikkelen. Artikkelen konkluderer med at en majoritet av brukerne har en relasjon til sin dukke som går forbi det seksuelle. For mange er dukken en kilde til å få og utvise omsorg, en måte å håndtere ensomhet på og en de har emosjonell tilknytning til. Forfatteren argumenterer for at denne adferden kan brukes som et motargument til bekymringene om økt *objektivering* og potensiell vold mot og misbruk av kvinner (2018, s. 15). Det argumenteres for at begrepet sex-dukke kan virke både misvisende og *stigmatiserende* og blir foreslått byttet ut med ‘alldoll’ (2018, s. 14).

Of dolls and men: Anticipating sexual intimacy with robots

Dette er en kvalitativ undersøkelse av brukere/eieres interaksjoner med sine sex-dukker gjennom analyse av poster av bilder og tekst på et dukkeforum (The Doll Forum, TDF) (2019, s. 3).

Forfatterne ønsker å belyse at bruk av dukkene strekker seg forbi det rent *instrumentelle*, seksuelle. De påpeker bla. at dukken, fordi den er avhengig av eierens hjelp og trenger ham, virker å dekke et ønske blant brukerne om å føle at det er behov for dem, (2019, s. 26). Formålet med undersøkelsen er å kartlegge motivasjoner for bruk av dukken og relasjonen til dukken som en måte å gjøre noen tanker om hvordan det potensielle markedet for sex-roboter kan komme til å se ut og hvilke behov det potensielt fyller. Teksten har tatt utgangspunkt i et forum tilknyttet merkevaren ‘RealDolls’, en av de største og mest anerkjente produsentene (2019, s. 2).

Forfatterne konkluderer blant annet med at brukerne konstruerer personligheter og handlinger rundt dukkene sine på en måte som gjør at de kan «designe» meningsfulle relasjoner (2019, s. 31). De skriver også en anbefaling om at design av fremtidige sex-roboter bør ta hensyn til brukernes glede i å selv skape personen og fantasien rundt dukken. Et design som er veldig programmert på forhånd risikerer å komme på bekostning av brukerens egne kreative prosess. (2019, s. 31).

Antropologien som utgangspunkt for nyansering

Kategoriene vi bruker til å definere og kommunisere om verden rammer den inn for oss på måter som gjør at den kan tre frem, men også på måter som begrenser hvordan vi kan oppfatte den. Å forklare verden gjennom *dikotomier* tydeliggjør kontrastene mellom det som er på innsiden og

det som er på utsiden. Antropologien har en lang historie med både bruk av og kritikk av *dikotomier* (Hylland-Eriksen, 2021, s. 60). Kjente antropologer som Philippe Descola og Bruno Latour har f.eks. kritisert skillet mellom natur og kultur (Hylland-Eriksen, 2021, s. 58 og 348). *Dikotomier* som former vår forståelse av verden kan føles naturgitte og sanne, men gjennom å vise hvordan ulike kulturer har forskjellige *ontologier*, kan antropologien fremheve hvordan kategoriene egentlig er skapt av samfunnet og menneskene.

Sosialantropologien kritiserer *dikotomiske skiller* gjennom blant annet å vise til tilfeller hvor de ikke er gjeldende. Sex-dukken forstås som problematisk bla. fordi den implisitt gjør mennesket til et *objekt* (Döring et al., 2020, s. 2). Kritikken innebærer en forståelse av mennesket som *subjekt* og som motsetning til *objekt*. I denne teksten argumenteres det for at sex-dukker kan være et eksempel på et fenomen som overskrider disse grensene og at dette kan være en del av grunnen til at det oppfattes som ubehagelig.

Sex-dukken som objekt

Begrepet *objekt* har blitt definert og kan forstås på mange ulike måter. Jeg har valgt å begynne med å ta utgangspunkt i Tord Larsen. Han skriver i kapittelet «Når virkeligheten flytter på seg» om hvordan begreper i dagligtalen har blitt transformert til *objekter*, med andre ord hvordan noe gjøres til *objekt* (2018). Han beskriver prosessen på denne måten. «Objektene eller entitetene er blitt selvstendigjort, løsrevet fra kontekster som de tidligere var innvevd i. Ved denne løsrivelsen, autonomiseringen, er de blitt gripbare for instrumentalisierende logikker.» (2018, s. 267). Sex-dukken kan forstås som et resultat av denne typen prosesser. Dukken er ofte blitt til gjennom en *objektivering* av kvinnekroppen. Kvinnekroppen har dermed først blitt et *objekt* i seg selv, fjernet fra konteksten av en menneskelig helhet. Dukkene er også laget for å kunne tilpasses kundenes ønsker og preferanser i så stor grad som mulig. Dette gjøres gjennom at dukkene konstrueres individuelt ved at kundene velger ut og setter sammen utgaver av ulike kroppsdelar som de liker best. Produsentene tilbyr sine kunder å velge ut alt fra øye-farge og ansikt til kroppsfasong og hudfarge (Döring et al., 2020, s. 3). Kroppen har dermed blitt *objektivert* utallige ganger, gjennom å deles opp i mange forskjellige kroppsdelar og fjernet fra konteksten av en helhetlig kropp. Denne *objektiveringen* av dukkenes kropper finnes ikke bare direkte i måten de produseres på, men er også en del av måten eiere omtaler dukkene sine i samtaler med hverandre: «Body 8 «has large hips but just B cup breasts although body 5 has huge tits but

smaller hips»» (Su et al., 2019, s. 16). Dukken er her blitt omgjort til en sammensetning av kroppsdeler, og de ulike typene kropp refereres gjennom tall-størrelser. Måten dukkene ivaretas på innebærer også *objektivering*, bl.a. gjennom tips om å ikke la dukken sitte for lenge på en stol etter som dette risikerer «Flattening the doll's butt» (Su et al., 2019, s. 19). Her er «omsorg» utvist for dukken en måte å ivareta kvaliteten på produktet og har ikke noe med dukkens opplevelse å gjøre.

Et annet kjennetegn ved objektivering kan finnes i artikkelen til Jens Røyrvik og Alexander Berntsen, «Verden som teknologi: Alltid allerede erobret». Her skriver de om hvordan verden i stadig større grad erobres av teknologien (2022, s. 82). Med dette refererer de til et perspektiv på verden som stadig forsøker å omgjøre mer av den til *objekter* (2022, s. 82). Som *objekter* står verden tilgjengelig for oss som en *ressurs* vi kan bruke til å oppnå noe (2022, s. 84). Dette er en del av de «instrumentaliserende logikker» som Larsen skriver om. Som *objekt* er dukken med andre ord tilgjengelig som en *ressurs* eller et *instrument* som kan brukes til å imøtekomme eierens behov for sex eller sosialt selskap. Synet på dukken som en *ressurs* kommer frem i bla. måten eiere ikke trenger å forholde seg til samtykke, i tillegg til at dukken beskrives som alltid tilgjengelig og aldri sliten (Langcaster-James & Bentley, 2018, s. 10). Langcaster-James og Bentley konkluderer med at mangel på samtykke virker å være en del av det som gjør dukken så attraktiv (2018, s. 15). Den konstante tilgjengeligheten til å fylle eierens behov på den måten han måtte ønske utgjør tilsynelatende et syn på dukken som et *instrument* til å fylle en funksjon.

Sex-dukken som subjekt

Kathleen Richardson er en av de mest aktive kritiske stemmene i debatten om sex-dukker. Hun er blant annet forfatter av artikkelen «The asymmetrical 'relationship': parallels between prostitution and the development of sex robots» (2016) og medforfatter og redaktør av boken «Man-made women; The sexual politics of sex dolls and sex robots» (2023). Richardson forklarer relasjonen mellom begrepene *subjekt* og *objekt* slik: «...a denial of subjectivity occurs when the experiences and feelings of the "object" are not recognised. This denial of women's subjectivity can also be understood as sexual objectification.» (2016, s. 2).

Man kan dermed forstås som å få sin subjektivitet gjennom å få sine opplevelser og følelser anerkjent av den andre. Opplevelser og følelser hos dukkene vektlegges i stor grad av eierne.

Eiere av dukken tillegger dukken egenskaper og følelser, og muligheten til å gjøre seg opp en mening om det den opplever. Eksempler på dette kan sees i dokumentaren om Dean (DW, 2019). Dean sine dukker har alle navn, i tillegg beskriver han dukkene sin personlighet og hvordan dette påvirker måten han interagerer med dem på. Sophia blir beskrevet som “quite melancholy or thoughtful” og derfor “quite different to Sarah” (DW, 2019, 2:10). En annen jente beskrives som “thinking she’s the queen because she’s a very pretty girl, but actually Sarah is the queen so I have to keep reminding her of that”. (DW, 2019, 2:35). Dean trekker også frem en kjole fra skapet og sier at den er «Sarah’s favorite» (DW, 2019, 7:10). Her kan vi se hvordan dukkene, gjennom sine eiere, får innskrevet både følelser og meninger. Lancaster og Bentley observerer dette også i forbindelse med sine informanter: “Owners described their dolls as individual people with unique personalities and preferences”. (2018, s. 14)

Su et al. skriver: “Real Doll owners construct dolls as subjects whose bodies inhabit and make sense of the world, as real humans do.” (2019, s.12) For å få en bedre forståelse av hvordan dukkenes interaksjon med sine eiere gjør at dukkene kan forstås som *subjekter* har jeg valgt å ta i bruk begrepene *resiprositet* og *agens*.

Resiprositet

Sahlins har i boken *Stone Age Economics* et kapittel som heter «On the Sociology of Primitive Exchange», som handler om ulike former for *resiprositet*. *Resiprositet* er et spekter som viser til ulike typer utvekslinger mellom parter (1972, s. 191). Dette spekteret går fra utvekslinger som er preget nesten utelukkende av gjensidighet på den ene siden til utvekslinger preget nesten utelukkende av egeninteresse på den andre. (1972, s. 193.) Gjennom de ulike formene for *resiprositet*; (*generell*, *spesifikk* og *negativ*) viser Sahlins hvordan grad av personlig tilknytning har innvirkning på typen *resiprositet*.

I artikkelen til Lancaster-James og Bentley kommer det frem at eiere uttrykker ønske om og virker å få glede av å bygge en relasjon med sex-dukken som innebærer *resiprositet* basert på gjensidighet. Flere informanter uttrykker at de «gir tilbake» for samleiet og omsorgen de får, ved f.eks. å tilfredsstille dukken tilbake seksuelt (oral-sex eller masturbering) eller gjennom omsorgsgester som å gre håret og stelle den (Lancaster-James & Bentley, 2018, s. 10-11.)

Det virker også som at dukkens passivitet som *objekt* kan bidra til å forsterke følelsen av resiprositet og på denne måten styrke det *subjektive* elementet i dukken. Su et al. skriver at “Many owners feel love for their dolls and that this love is made more real by feeling needed.” (2019, s. 26). Dukken trenger hjelp til alt fra å kle på seg til å vaskes og flyttes rundt. Dette gjør det mulig å tillegge den en form for sårbarhet fordi eierne må ta vare på og passe på den. På denne måten blir omsorgen og kjærligheten eieren føler han får fra dukken gjengjeldt og balansert gjennom måten han passer på den. Flere uttrykker at dette arbeidet som legges ned i dukken gjør at de føler seg enda tettere knyttet til den: “I feel as if I’m engaged in an almost spiritual practice, involving some sacrificing of myself for another.” (Su et al., 2019, s. 26). Denne typen utvekslinger virker å være mest i tråd med Sahlins begrep om *generell resiprositet*. Denne involverer former for assistanse uten noen avtale om når eller hvordan den skal gjengjeldes (1972, s. 191). Man hjelper den som har behov med det man har kapasitet og mulighet til, og får gjengjeldt det man selv har behov for. Dette er også den typen *resiprositet* hvor de sosiale båndene mellom partene er sterkest. (Sahlins, 1972, s. 194, 196). *Resiprositeten* mellom dukkene og eierne kan med andre ord potensielt styrke den sosiale relasjonen mellom dem. Dette er i tråd med eiernes utsagn om at de føler seg tettere knyttet til dukken når de tar vare på den. Det er også mulig at eier tillegger dukken en form for *resiprositet* fordi det gir en sterkere følelse av tilknytning, eller fordi det skaper en annen historie om dem. Eierne er ikke lenger en som bruker en dukke for å fylle sine egne behov, men en som utøver omsorg, tar vare på dukken og får sex og omsorg tilbake. På denne måten gjøres relasjonen mer troverdig.

Negativ resiprositet betegnes av Sahlins som den mest usosiale formen for resiprositet og defineres som “the attempt to get something for nothing with impunity”. (Sahlins, 1972, s. 195). Dette er en tankegang som er sterkt preget av *instrumentalisme*, den andre parten er bare en *ressurs* som skal brukes for å oppnå mest mulig av det man selv ønsker, og har på denne måten blitt omgjort til et *objekt*. Dersom sex-dukken utelukkende hadde vært et *objekt* ville det ikke vært noen form for gjensidig utveksling, men heller en en-veis bruk av dukken fra eieren sin side.

Sahlins skriver om et eksempel på *generell resiprositet*: «...it is in regard to people of the household, the camp, hamlet or village that compassion is required...». (1972, s. 198). Hvem man har medfølelse med blir her brukt som en måte å forstå hvilke parter som er inkludert i de sosiale

båndene av *resiprositet* og gjensidighet og hvem som ikke er det. Det kan med andre ord argumenteres for at *resiprositet* mellom eier og dukke også kan knyttes til empati og omtanke for dukken.

Agens

Langcaster-James og Bentley skriver at eiere ofte beskrev dukkene sine som å utføre og delta i aktiviteter (2018, s. 14). Selv om dukkene pr. definisjon er passive er det tydelig at eiere ser dem som aktive *agenter* i forholdet/relasjonen. Dukken ble blant annet beskrevet som å ha en egen selvstendig interesse i, og lyst på, sex. (Su et al., 2019, s. 25). Eierne virket ofte å inkludere dukken i diverse aktiviteter og i disse omtalte de dukken som en likeverdig deltaker. Dvs. at aktiviteter ikke var noe som ble gjort *mot/med* dukken, men *i samspill* med den (Su et al., 2019, s. 14). «We make love a few times a week at night, in bed.» (Langcaster-James & Bentley, 2018, s. 9). I tillegg til dette er fotografier som tas av dukken gjort med tanke på å underbygge og styrke ideen om at den er selvstendig handlende, fremstilt som å sitte og lese, åpne en gardin eller kjøre en gressklipper (Su et al., 2019, s.13-14) «We desire [the dolls] to be alive» (Su et al., 2019, s. 13). Dukken blir med dette markert som en egen aktør/agent i aktiviteten.

Når informantene ble bedt om å identifisere hovedelementer i sin relasjon til sex-dukken svarte nesten 77% sex, men bare 14% svarte utelukkende sex (Langcaster-James & Bentley, 2018, s. 6). «Companionship» (56.6%), «loving» (47%) og «emotional» (43.4%) kom opp som viktige aspekter i relasjonen (Langcaster-James & Bentley, 2018, s. 7). Ulike måter å utvise omsorg på er nevnt av mange, gjennom handlinger som kosing, stryking, vasking og greing av hår (Langcaster-James & Bentley, 2018, s. 11). Dukken er mottaker av følelser fra eieren, og samtidig opplever eieren at dukken fremkaller følelser i ham. Dukken har med andre ord en effekt på eieren som for ham føles som den kommer fra dukken. Dukkens evne til å frembringe følelser i sin eier kan tolkes som en form for *agens*.

Alfred Gell beskriver i sin bok *Art and Agency* en *agent* (en som utøver *agens*) på denne måten: «An agent is one who ‘causes events to happen’ in their vicinity. As a result of this exercise of agency, certain events transpire.» (2010, s. 16). Han skriver om hvordan ideen om at intensjon er forut for *agens*, har gjort at begrepet i filosofiske teorier stort sett har blitt tillagt mennesket. Gell er derimot interessert i den formen for *agens* som kan tilskrives gjenstander som inngår som en del av sosiale relasjoner. (2010, s. 16-17) Han bruker et eksempel med en bil og skriver “Not

only is the car a locus of the owner's agency, and a conduit through which the agency of others may affect him- it is also the locus of an 'autonomous' agency of its own.” (2010, s.18). Det kan med andre ord argumenteres for at *agens* er en egenskap som også er tilstede hos objekter, eller man kan se det som at objektene kan forstås som delvis *subjekt* og derfor har *agens*. Uansett er det snakk om en egenskap som gjør at dukken krysser de antatte grensene for *objekt* og *subjekt*. Den er ikke lenger bare en som blir begått handlinger mot, men kan forstås som en *agent* i samhandling med mennesker og i kraft av dette en som kan utøve effekt på mennesker og deres handlinger.

Ambivalens

Flere aspekter ved relasjonen mellom dukke og eier innebærer en *ambivalens* eller en kontinuerlig skiftning mellom å se dukken som *objekt* og *subjekt*. Dette er blant annet gjeldende i samtaler om dukkens utseende. Som vist over foregår diskusjoner om dukkens kropp gjennom et *objektiverende* perspektiv på dukken, men dette endrer seg når de begynner å snakke om ansiktet. Dukkens ansikt skal gi en følelse av liv og styrke «the idea of a doll having a soul» (Su et. al., 2019, s. 17). Dualiteten i dukken finnes også i måten dukken blir tatt vare på. Som vist over er eierne opptatt av praktisk ivaretagelse av dukken som et produkt, hvor målet er å ivareta kvaliteten på varen, (eks. ikke la dukken sitte for lenge på en stol). Denne praktiske ivaretagelsen kan også gli over i uttrykk for omsorg og empatisering med dukkens situasjon. En mann forklarer hvordan man må være forsiktig med glidelåser fordi de kan etterlate merker i huden på dukken. «...neither you nor the dolly wants to sit for hours on a zipper.” (Su et. al., 2019, s. 18.) Når han forklarer situasjonen identifiserer han seg samtidig med dukken og fremstiller den med følelse og evne til å kjenne på ubehaget av glidelåsen på samme måte som han selv ville ha gjort. Su et.al. skriver om hvordan *objektivering* også gjøres av mennesker når vi ønsker å hjelpe. F.eks. blant leger som *objektiverer* pasienten slik at de kan finne ut hva som er galt (2019, s. 24). *Objektivering* og omsorg eller ønske om å hjelpe trenger med andre ord ikke nødvendigvis å stå i motsetning til hverandre.

Sex-dukken som en anomali

Sex-dukker kan forstås ved hjelp av Mary Douglas' begreper om *anomali* og «*ambiguity*». *Anomali* refererer til et element som ikke passer inn i en kategori, mens «*ambiguity*» viser til noe som kan tolkes på to forskjellige måter. (2002, s. 47) Sex-dukkene kan oppleves som

grenseoverskridende på flere måter. De åpner muligheten for at sex og relasjon, omsorg og intimitet kan sameksistere med bla. kommodifisering, objektivisering og manglende samtykke. En dukke kan forstås som både agent og deltakende i en aktivitet, tilsynelatende med følelser og behov, samtidig som den er passiv og ikke stiller krav. Det kan argumenteres for at denne dualiteten i sex-dukken leder til det Douglas kaller for «pollution behavior.»: «Our pollution behavior is the reaction which condemns any object or idea likely to confuse or contradict cherished classifications» (2002, s. 45). Douglas skriver at samfunnet kan reagere ulikt på anomalier som utfordrer kulturelle kategorier, en negativ reaksjon kan bestå i å fordømme den, mens en positiv reaksjon kan innebære å forsøke å endre kategoriene i forsøk på å få dem til å passe med det nye. (2002, s. 48). I debatten om sex-dukker virker det å være en konflikt mellom de som ønsker å fordømme dukkene (forstå dem som *objekt* og derfor ikke tillate dem å blandes med noe menneskelig) og de som ønsker å lage nye definisjoner av relasjoner rundt dem (potensielt forstå dem som et nytt *subjekt*). Med andre ord dukken er både en *anomali*, den passer ikke inn i en kategori og den har «*ambiguity*», som gjør det mulig å tolke den på flere måter. Dette virker å være med på å skape en konflikt som delvis skyldes vanskeligheter med og uenighet om forståelsen av hva dukkene egentlig er og hvor de passer inn.

Argumenter mot sex-dukker bygger på subjekt-objekt-dikotomien

En av debattantene som stiller seg mest kritisk i den akademiske diskusjonen rundt sex-dukker er Kathleen Richardson. Hun argumenterer for at sex-roboter og sexdukker vil lede til økt *objektivisering* og misbruk av, og vold mot, kvinner. (Richardson, 2023, s. 1-7). Her trekker hun slutningen om at *subjekt* og *objekt* må holdes adskilt, hvis ikke vil de ikke kunne skilles fra hverandre. Dersom et *objekt* gjøres mer lignende mennesket og får tilgang på det som tidligere har eksistert i en utelukkende menneskelig sfære, vil mennesket gjøres mindre menneskelig. Hun mener relasjoner med sex-dukker leder til dehumanisering av kvinner. Dukken og kvinnen vil med andre ord ikke kunne skilles fra hverandre, men behandles på samme måte, og dette vil innebære at kvinnen mister sine rettigheter som individ og *subjekt*. I dette argumentet er det to implisitte argumenter som er interessante å se nærmere på. Det ene handler om at sex-dukker vil gjøre at eiere behandler kvinner mer som *objekter*, og det andre er antakelsen om at mennesker ikke er og ikke skal være *objekter*.

Når det gjelder det første argumentet er det vanskelig å si noe helt sikkert om sammenkoblingen mellom behandling av sex-dukker og hvordan dette påvirker kvinnesyn og/eller behandling av kvinner, fordi det mangler konkret empiri og målrettet forskning. Det som går an er å trekke en linje til lignende fenomener for å forsøke å få et utgangspunkt når det gjelder å kartlegge konsekvensene av sex-dukke-bruk. Döring et al. trekker blant annet paralleller til forskning på barns bruk av og lek med baby-dukker, og kvinner som tar i bruk realistiske baby dukker (2020, s. 13). Om dette skriver de “Nobody assumes that children’s use of childlike dolls makes them antisocial or encourages them to treat them like objects.” og at “The same holds true for the female adult doll owner community that uses realistic baby dolls (so-called ReBorn Dolls).” (Döring et al., 2020, s. 13). Med andre ord er ideen om at bruk av dukker vil lede til behandling av mennesker som *objekter* i stor grad begrenset til sex-dukker, og det er ikke nødvendigvis noen god grunn til å anta at det stemmer.

Når det gjelder det andre argumentet er det viktig å påpeke at mennesker allerede kan betegnes som *objekter* i visse kontekster, kategoriene glir allerede over i hverandre. Su et al. skriver i artikkelen «Of dolls and men» om hvordan *objektivering* av kropp er noe mennesker gjør også i forhold med hverandre, og eksemplifiserer med at «...power and domination are key elements of many intimate relationships.» (2019, s. 24). Det blir også skrevet om hvordan eiere *objektiverer* dukken i prosesser med å forsøke å ivareta den på best mulig måte, gjennom å ta deler av dukken fra hverandre og sette inn andre for å hindre skade (Su et al., 2019, s. 24). Su et al. sammenligner denne typen «operasjoner» med måten leger *objektiverer* pasienter for å forstå sykdommen deres og kunne behandle dem (2019, s. 24). *Objektiveringen* handler her ikke om å skape avstand, men om å klare å forstå for å kunne hjelpe. Mange av handlingene til dukke-eiere er gjort ut fra et ønske om å ta vare på dukken på best mulig måte og bekymring for at den skal komme til skade. Det finnes med andre ord tilfeller hvor mennesker kan gjøres til *objekter* uten at dette trenger å forstås som dehumaniserende.

Et annet argument Richardson trekker frem er hvordan typen ‘idealkvinne’ som sex-dukken representerer kan argumenteres å finne sin inspirasjon i pornografien (Richardson, 2016). Passiv og underdanig, hvis eneste mening er å tilfredsstille sin eiers behov. I et intervju med *Feminist Current* uttaler Richardson at dette leder til en bekymringsverdig forståelse av og syn på relasjoner og samleie sterkt preget av *instrumentalisme* og *kommersialisme* (Murphy, 2017).

Med andre ord, relasjonen mellom eier og sex-dukke leder til et *instrumentalistisk* syn på relasjoner. Her er det igjen to implisitte argumenter som jeg vil se nærmere på, den første er antakelsen om at sex-dukker gjør at menn vil behandle relasjoner mer som *instrument/ressurs* og den andre er antakelsen om at relasjoner ikke skal være *instrumentelle*. Resonnementet er at sex-dukkene er *objekter* og derfor tilgjengelige som *ressurs*, og at relasjonen derfor vil basere seg på en ensidig bruk fra eierens side. Men som vist tidligere har dukken også *subjektive* egenskaper som gjør at relasjonen kan foregå på et plan som går forbi det *instrumentelle* (Su et al., 2019, s. 26). På denne måten er det mulig for sex-dukkene å være i en relasjon hvor de er *ressurs* og samtidig inngår i *resiprositet* hvor begge parter både gir og får. Med andre ord gjør ikke relasjonen med sex-dukken nødvendigvis at mannen behandler relasjoner utelukkende som en *ressurs*. Det virker fortsatt å være et ønske fra eieren om gjensidighet og tilfredsstillelse hos begge parter (Su et al., 2019, s. 26).

Det andre argumentet handler om hvor vidt mellom-menneskelige relasjoner skal eller kan bære preg av *kommersialitet* og *instrumentalitet*, og potensielt om dette går på bekostning av andre aspekter ved relasjonen, som omsorg og kjærlighet. Dette aktualiseres i artikkelen til Nicole Constable, «The commodification of intimacy» (2009). Artikkelen ser på hvordan ulike former for intimitet i økende grad *kommodifiseres* og blir gjort til en del av det økonomiske markedet. Forfatteren argumenterer for at *binære opposisjoner* kan skape en begrenset oppfatning av situasjonen. Det tydelige skillet vi har skapt mellom kjærlighet og penger, intimitet og "impersonal", materialistisk og emosjonelt, kan gjøre det vanskelig for oss å forstå disse nye relasjonene fordi de ligger i krysningpunktet, mens vi ønsker å forvise dem til en side. Å fordømme eksistensen av intimitet i den *kapitalistiske* sfæren skaper begrensede forståelsesrammer fordi det ikke tar høyde for at kjærlighet kan eksistere også i disse relasjonene. I tillegg blir det oversett på hvilke måter tradisjonell intimitet kan forstås som en form for utveksling av tjenester med økonomisk (*kapitalistisk*) preg.

Constable skriver at vi er i ferd med å få en mer kompleks forståelse av relasjoner hvor:

“Relationships assumed to be based primarily on paid work for money are often understood to involve complex forms of intimacy, love or emotion, and those assumed to be based on love are linked in new and evolving ways to commercial practices and material desires.” (2002, s. 56).

Med andre ord trenger det ikke nødvendigvis å være en selvmotsigelse mellom *kommodifisering*

og kjærlighet eller eierskap og omsorg. Jeg gjør her en antakelse om at *instrumentalitet* kan forstås som å inngå i *kommodifisering*, og konklusjonen er da at det er mulig å ha relasjoner som både er *instrumentelle* og innebærer omsorg, *resiprositet*, kjærlighet. De er ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende.

Jeg forsøker ikke her å undergrave argumentene i debatten mot sex-dukker, men å vise at argumentene burde bygge på en mer nyansert forståelse som anerkjenner at både mennesker og sex-dukker har både *subjektive* og *objektive* kvaliteter. I stedet for å si at *objektivering* av mennesket og *subjektivering* av dukken alltid er dårlig er det mer interessant å se på i hvilke situasjoner de ulike kan ha positive og negative konsekvenser og på hvem. *Objektivering* av mennesket i dukken kan føles bra og ha en positiv effekt på eierne, det kan også ende opp med å ha en negativ effekt på omgivelsene og/eller ha langtidsmessige negative konsekvenser for eierne, men denne konklusjonen må komme fra forskning og ha utgangspunkt i empiri om eiere og sex-dukker. Den bør ikke bygge på en generell antakelse om at *objekt* og *subjekt* er, og/eller bør fortsette å være adskilt.

Hvordan kan dikotomien stigmatisere eiere av sex-dukker?

Stigma kan forstås som et trekk som gir noen lavere sosial status eller markerer dem som mindreverdige (NAOB1, u.å.); (NAOB2, u.å.). En måte *dikotomien stigmatiserer* eiere av sex-dukker på er ved å gjøre dukken til noe som ikke passer inn, en *anomali*. Douglas skriver om ulike måter å behandle *anomali*er på, hvorav én er å markere den som farlig. (Douglas, 2002, s. 49). Sex-dukker blir markert som farlige gjennom å knyttes til dehumanisering, porno og misbruk av kvinner og barn (Richardson, 2023, s. 2-11). Dette lager et bilde av eiere av sex-dukker som gjør at de kan oppleve følelser av skam og møte fordommer og mistenkeliggjøring fra både familie og samfunn.

Stigmatiseringen skjer også gjennom forsøket på å forstå sex-dukken som *utelukkende* objekt og mennesket som utelukkende *subjekt*, hvilket skaper et ensidig bilde av situasjonen og relasjonen. Hvis dukkene bare er et *objekt* blir følelsene som eierne kjenner på devaluert og aspekter ved relasjonen knyttet til *resiprositet* og *agens* blir nedvurdert. Relasjonen blir redusert til noe som foregår «inne i hodet på» eieren og derfor ikke kan ha gyldighet/virkelighet på lik linje med mellom-menneskelige relasjoner. Uten å anerkjenne dukkens *subjektivitet* og/eller eksistensen av

objektive elementer i menneskelige relasjoner virker sex-dukkene å devaluere det menneskelige og kan lede til ideen om at de simpelthen gjør mennesker om til *objekter*. Dette stigmatiserer eiere av sex-dukker både gjennom å devaluere relasjonen deres og gjennom å gjøre dem ansvarlige for dehumanisering.

Å tenke forbi dikotomier

Thomas Hylland-Eriksen skriver at det kan være nyttig å tenke på *dikotomier* som ytterpunkter på en skala av gradforskjeller snarere enn absolutte motsetninger (2021, s. 49). På denne måten kan både ting og mennesker inneha egenskaper som tillegges både *objekt* og *subjekt* uten at dette står i motsetningsforhold til hverandre. Hvis de er absolutte motsetninger vil det å lage et *objekt* med en ekstrem menneskelig likhet og begynne å tillegge den menneskelige relasjoner gjøre at mennesker og *objekter* plutselig befinner seg i samme boks og dermed kan forstås som like hverandre. Dersom *objekt* og *subjekt* heller er ytterpunkter på en skala opprettholdes fortsatt skillet mellom sex-dukker og mennesker. De er ikke det samme og behandles ikke likt, men de står heller ikke i fullstendig motsetning til hverandre.

Sex-dukken er et eksempel på viktigheten av å ikke la tidligere referanse-rammer hindre oss i å se og forstå det som er nytt og annerledes. Dette er spesielt viktig i en tid hvor teknologi og innovasjon beveger seg raskere enn noen gang før. Det handler ikke om at vi ukritisk skal akseptere alle utviklinger eller at vi ikke skal forsøke å styre retningen samfunnet og teknologien utvikler seg i. Det er absolutt viktig å forsøke å sette seg inn i konsekvensene av nye teknologier og sette restriksjoner på det man tror vil ha en skadelig effekt, men for å kunne gjøre en reell vurdering er det mulig vi først må revurdere verktøyene og rammene vi bruker for å forstå. Målet bør være å inkludere så mange aspekter ved fenomenet som mulig og representerer dem på en måte som gir fenomenet muligheten til å være noe mer enn det vi ser ved første øyekast.

Sex-dukker og deres brytning med *subjekt-objekt-dikotomien* kan også sees som en åpning og mulighet til å stille nye spørsmål ved ting vi tidligere har tatt for gitt. Noen eksempler på temaer kan være måten vi behandler ting på som underordnet måten vi behandler mennesker. Hvordan visse egenskaper er forbeholdt mennesker, og relasjoner med mennesker. Hvordan rettigheter virker å være knyttet til grad av menneskelighet. Hvordan å tillegge ting noe menneskelig kan oppfattes som å ta noe vekk fra mennesker og å fjerne en verdi som virker å være iboende så lenge det er forbeholdt mennesker alene.

Avslutning

I denne teksten har jeg vist hvordan forståelsen av sex-dukker og argumenter i debatten om dem begrenses ved å forsøke å tvinge den til å være *objekt*. Det har blitt vist hvordan eiere av sex-dukker behandler dukken som en ressurs for å imøtekomme sine egne behov og ser på den som et produkt hvis kvalitet de ønsker å ivareta. Det har også blitt vist hvordan dukken tillegges en personlighet med følelser og meninger, i tillegg til at den får muligheten til å utøve *agens* og *resiprositet*. Deretter har det blitt drøftet hvordan argumenter mot sex-dukker er preget av manglende anerkjennelse av både *subjektive* aspekter ved dukken og *objektive* aspekter ved mennesker og måtene disse aspektene kan sameksistere på. I tillegg har det blitt satt lys på hvordan denne argumentasjonen skaper et inntrykk av eiere av sex-dukker som kan virke stigmatiserende og ikke gjør forsøk på å nyansere. Målet med teksten har vært å vise hvordan sex-dukken kan sees som en mulighet til å tenke nytt rundt tidligere definisjoner og til å stille spørsmål ved noe av det vi kanskje tar for gitt i vår forståelse av verden.

Litteraturliste:

- Blizard, D. (2018). The next evolution: The constitutive human-doll relationship as company species. I *Love and sex with robots* (Lecture notes in computer science) (s. 114-127). Springer International Publishing. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-76369-9_9
- Constable, N. (2009). The commodification of intimacy: Marriage, sex, and reproductive labor. *Annual Review of Anthropology*, 38(1), s. 49-64. <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.anthro.37.081407.085133>
- Döring, N., Mohseni, M. R. & Walter, R. (2020). Design, Use and Effects of Sex Dolls and Sex Robots: Scoping Review. *Journal of Medical Internet Research*, 22(7), Artikkel e18551. <https://www.jmir.org/2020/7/e18551/PDF>
- Douglas, M. (2002). *Purity and Danger: An analysis od pollution and taboo*. Routledge.
- DW Documentary. (2019, 29. Juni). *Silicone sex – When men love dolls* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=VUAf_e9Y6XA
- Gell, A. (2010). *Art and Agency: An Anthropological Theory*. Oxford University Press.
- Hylland-Eriksen, T. (2021). *Små steder – store spørsmål*. (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Knox, D., Huff, S. & Chang, I. J. (2017). Sex Dolls - Creepy or Healthy?: Attitudes of Undergraduates. *Journal of Positive Sexuality*, 3(2), 32-37. https://journalofpositivesexuality.org/wp-content/uploads/2022/06/10.56181.1.323_Sex-dolls-attitudes-of-undergraduates-Knox-Huff-Chang.pdf
- Lancaster-James, M. & Bentley, G. R. (2018). Beyond the sex doll: Post-human companionship and the rise of the 'allodoll'. *Robotics* 7(4), 62-82. https://pdfs.semanticscholar.org/c791/86621507cab2399d95212d99a8f69e8458a0.pdf?_ga=1*napu0y*_ga*NTQyNDEzODkxLjE2ODMwMzU0MDY.*_ga_H7P4ZT52H5*MTY4MzAzNTQwNi4xLjAuMTY4MzAzNTQwNi4wLjAuMA
- Larsen, T. (2018). Når virkeligheten flytter på seg: Instrumentalitet, estetikk og livsverden i vår tid. I Larsen, T & Røyrvik, E. A. (Red.) *Trangen til å telle: Objektivisering, måling og standardisering som samfunnspraksis*. (s. 265-307) Scandinavian Academic Press.
- Murphy, M. (2017, 2. Juni). *INTERVIEW: Kathleen Richardson makes the case against sex robots*. Feminist Current. <https://www.feministcurrent.com/2017/06/02/interview-kathleen-richardson-makes-case-sex-robots/>

- NAOB1 (Norske Akademis Ordbok). (u.å.). *stigmatisere*. Hentet 13. mai 2023 fra <https://naob.no/ordbok/stigmatisere?elementId=53084979>
- NAOB2 (Norske Akademis Ordbok). (u.å.). *stigma*. Hentet 13. mai 2023 fra <https://naob.no/ordbok/stigma>
- Richardson, K. & Odland, C. (2023). The end of sex robots – for the dignity of women and girls. I K. Richardson & C. Odland (Red.), *Man-made women: The sexual politics of sex dolls and sex robots*. (s. 1-16). Springer Nature Switzerland AG.
<file:///C:/Users/Heidi%20Gr%C3%B8holdt/Downloads/978-3-031-19381-1.pdf#page=27&zoom=100,0,0>
- Richardson, K. (2016?). The asymmetrical ‘relationship’: parallels between prostitution and the development of sex robots. *SIGCAS Computers and Society*, 45(3), 290-293.
<https://doi.org/10.1145/2874239.2874281>
- Røyrvik, J. & Berntsen, A. (2022). Verden som teknologi: Alltid allerede erobret. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 33(2), 82-103.
<file:///C:/Users/Heidi%20Gr%C3%B8holdt/Downloads/nat.33.2.2.pdf>
- Sahlins, M. (1972). *Stone age economics*. Aldine de Gruyter.
- Su, N. M., Lazar, A., Bardzell, J. & Bardzell, S. (2019). Of dolls and men: Anticipating sexual intimacy with robots. *Transactions on Computer-Human Interaction*, 26(3), 1-35.
<https://dl.acm.org/doi/10.1145/3301422>

